

NORGES HØYESTERETT

Den 9. mai 2018 avsa Høyesterett dom i

HR-2018-874-A, (sak nr. 2017/1734), sivil sak, anke over dom,

Staten v/Skatt øst

(Regjeringsadvokaten
v/advokat Marius Emberland)

mot

A

(advokat Jørn Terje Kristensen – til prøve)

B

(advokat John Christian Elden)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Normann**: Saken gjelder spørsmålet om det skal anvendes et skjerpet beviskrav for å bygge på et særlig belastende faktum ved utmåling av erstatning etter fellende dom for skatt- og avgiftsunndragelse.
- (2) Søsknene A og B ble 21. januar 2013 satt under tiltale for grovt merverdiavgiftsbedrageri, grovt skattesvik, brudd på regnskapsloven mv. Bakgrunnen var at de i forbindelse med driften av flere restauranter i Oslo hadde sørget for at driftsselskapene unndro merverdiavgift og skatt ved at store deler av omsetningen – systematisk og over en periode på flere år – ikke ble bokført. Dette skjedde i hovedsak ved hjelp av en såkalt endringsfunksjon i kassaprogrammet "Restodata", som alle restaurantene benyttet seg av i hele eller deler av tiltaleperioden. Endringsfunksjonen gjorde det mulig å nullstille kassaapparatet i flere omganger. Dette medførte at den reelle omsetningen ble lagret i såkalte DTT-filer i dataprogrammet, mens den synlige og bokførte omsetningen fremgikk av såkalte TIC-filer. Differansen mellom disse filene ble lagt til grunn som unndratt omsetning.
- (3) Det er på det rene at staten har lidt et økonomisk tap ved at selskapene ikke har betalt pliktig merverdiavgift og skatt. Tapet er endelig fordi samtlige selskaper er avviklet og slettet i Foretaksregisteret.

- (4) Ved Oslo tingretts dom 17. april 2015 ble A dømt til fengsel i 6 år og 7 måneder – hvorav 3 år og 7 måneder ble gjort betinget – for grovt merverdiavgiftsbedrageri, grovt skattesvik, flere brudd på regnskapsloven og ligningsloven samt trygdebedrageri. Han ble i tillegg dømt til å erstatte Skatt øst og NAV henholdsvis 31 206 164 kroner og 1 099 090 kroner. B ble dømt til fengsel i 5 år og 10 måneder – hvorav 3 år og 6 måneder betinget – for de samme forhold som A, med unntak av trygdebedrageriet. Hun ble i tillegg dømt til å betale erstatning til Skatt øst med 31 206 164 kroner in solidum med A.
- (5) Begge domfelte anket tingrettens dom til lagmannsretten.
- (6) Ved Borgarting lagmannsretts dom 10. februar 2017 ble A og B dømt til fengselsstraff i henholdsvis 1 år og 10 måneder og 1 år og 8 måneder for unndragelse av til sammen i overkant av 17,5 millioner kroner i skatt og merverdiavgift. De ble i tillegg dømt in solidum til å betale erstatning til Skatt øst med tilsvarende beløp, jf. domsslutningen punkt 6 og punkt 9. Den lave fengselsstraffen skyldtes i all hovedsak at begge de tiltalte fikk to tredjedels fradrag som følge av svært lang saksbehandlingstid. Den betydelige reduksjonen i erstatningskravet sammenlignet med tingretten, kan ha sammenheng med at lagmannsretten anvendte et skjerpet beviskrav ved utmålingen av tapet.
- (7) A og B anket lagmannsrettens dom til Høyesterett. Ved Høyesteretts ankeutvalgs beslutning 7. juli 2017 – HR-2017-1367-U – ble ankene over straffekravet nektet fremmet, jf. straffeprosessloven § 323.
- (8) Staten v/Skatt øst – heretter staten – innga særskilt anke til Høyesterett over det sivile kravet, jf. straffeprosessloven § 434. Anken gjelder rettsanvendelsen og saksbehandlingen. Det gjøres prinsipielt gjeldende at rettsanvendelsen er feil når lagmannsretten har lagt til grunn et skjerpet beviskrav ved erstatningsutmålingen. Subsidiært gjør staten gjeldende at dommen på dette punktet lider av saksbehandlingsfeil ved at lagmannsretten har lagt til grunn det strafferettslige beviskravet også ved utmålingen. Staten har nedlagt påstand om at den delen av lagmannsrettens dom som gjelder det sivile kravet, oppheves.
- (9) Ankemotpartene har nedlagt påstand om at anken forkastes.
- (10) *Mitt syn på saken:*
- (11) Hovedregelen i sivile saker er at retten skal legge det mest sannsynlige faktum til grunn, jf. NOU 2001: 32 Rett på sak, side 459 og blant annet Rt-1992-64 på side 70 og HR-2016-2579-A avsnitt 33.
- (12) Som en videreføring av det strafferettslige prinsippet om at tvilen skal komme tiltalte til gode, har det imidlertid vært lagt til grunn et skjerpet beviskrav for faktiske omstendigheter som innebærer at en part har opptrådt sterkt klanderverdig, eller som av andre grunner vil være særlig belastende, jf. NOU 2001: 32 side 459 og førstvoterendes gjennomgang i HR-2016-2579-A avsnittene 33 til 42. I avsnitt 42 oppsummerer hun rettstilstanden slik:

"Rettskildene kan sammenfattes med at det normalt oppstilles et kvalifisert beviskrav der det faktum det er spørsmål om å bygge på, er kvalifisert klanderverdig, belastende eller infamerende for den ene parten. Jo mer belastende faktum det er spørsmål om, jo større grunn vil det være til å skjerpe beviskravet. Samtidig kan kryssende hensyn

medføre at det ordinære kravet om sannsynlighetsovervekt fastholdes, til tross for at faktum er belastende. Det vil i så fall bero på en avveining av det belastende forholdet mot de hensynene som taler mot et skjerpet beviskrav."

(13) Det er altså ikke slik at et belastende faktum i seg selv alltid er tilstrekkelig til å fravike hovedregelen. Spørsmålet om beviskravet skal skjerpes beror også på om det foreligger mothensyn, og det kreves en særlig begrunnelse for å fravike hovedregelen om alminnelig sannsynlighetsovervekt.

(14) Jeg viser videre til Skoghøy, Tvisteløsning, 3. utgave 2017, der han på side 935 nevner fire eksempler på belastende faktiske omstendigheter hvor det i rettspraksis har vært stilt krav om "klar", "sterk" eller "kvalifisert" sannsynlighetsovervekt:

- "- forsettlig fremkallelse av forsikringstilfeller,**
- hvorvidt avskjedsvilkåret 'grovt pliktbrudd eller annet vesentlig mislighold av arbeidsavtalen' i arbeidsmiljøloven § 15-14 er oppfylt,**
- hvorvidt vilkårene for oppreisningserstatning for alvorligere straffbare handlinger er oppfylt, og**
- hvorvidt bilfører i sak om forsikringsutbetaling på grunn av trafikkuhell har promillekjørt slik at hans krav kan falle bort eller nedsettes."**

(15) I vår sak er spørsmålet om hvilket beviskrav som gjelder, knyttet til vurderingen av erstatningskravets omfang. Fra lagmannsrettens dom hitsettes:

"Lagmannsretten meiner at det ligg føre ansvarsgrunnlag og at kravet til årsakssamheng er oppfylt for alle dei tiltalte. Lagmannsretten viser til bevisvurderinga ovanfor [i straffesaken] der det går fram at alle dei tiltalte med forsett unndrog inntekter, slik at selskapa betalte for lite i skatt og meirverdiavgift.

...

Slik lagmannsretten ser det, kan det vera rom for ulike synspunkt knytt til kva som er rett beviskrav der det er tale om ei vurdering av omfanget av ei unndraging av den type som saka gjeld. Det kan hevdast at så lenge det er lagt til grunn eit skjerpa beviskrav for spørsmålet om beløp er unndrege, så er det ikkje grunn til at skadevaldaren skal vera verna av eit skjerpa krav også knytt til omfanget. Lagmannsretten har likevel falle ned på at det også for omfanget av unndraginga må bli lagt til grunn eit skjerpa beviskrav. Slik lagmannsretten ser det, er det også ved fastsetting av omfanget tale om ei bevisvurdering for eit faktum av belastande karakter.

Sjølv om det skal nyttast eit skjerpa beviskrav, er dette noko anna enn at all rimeleg tvil skal koma dei tiltalte til gode, slik lagmannsretten har bygd på ovanfor ved vurderinga av kva frådrag som skal gjerast i dei unndregne inntektene, jf. punkt 3.8 i dommen."

(16) Til dette bemerker jeg at spørsmålet om hvilket beviskrav som gjelder, i rettspraksis særlig synes å være knyttet til om *vilkårene* for en sanksjonsbestemmelse er oppfylt, jf. Rt-2012-1556 Grann og Ekran avsnitt 34. Men som det fremgår der, kan spørsmålet også oppstå i andre sammenhenger – for eksempel knyttet til straffutmålingsmomenter. I rettspraksis som gjelder sivile krav, er det imidlertid så langt bare lagt til grunn et skjerpet beviskrav ved vurderingen av om handlingen er begått og ved spørsmålet om det er årsakssammenheng mellom handlingen og den oppståtte skaden, jf. NOU 2001: 32 side 459 og for eksempel Rt-2014-1134 avsnitt 47 og 48 og Rt-2014-1161 avsnitt 23.

- (17) Det sentrale synes å være hva saksøkte har gjort eller hvilken skade den ansvarsbetingende handlingen har medført. Det infamerende er med andre ord knyttet til handlingens karakter og eventuelt til følgene av denne.
- (18) Etter mitt syn samsvarer dette best med begrunnelsen for at man bare unntaksvis anvender et skjerpet beviskrav. Saken her er illustrerende i så måte: Som det fremgår av det jeg har gjengitt fra lagmannsrettens dom, kom lagmannsretten ved avgjørelsen av straffekravet, med det skjerpede krav til bevis som der gjelder, til at de domfelte med forsett hadde unndratt inntekter. Ved vurderingen av ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng knyttet til det sivile kravet, kunne dette faktum legges opprøvd til grunn. Det faktum som i særlig grad var belastende for de domfelte, var altså allerede fastslått da retten skulle ta stilling til erstatningsutmålingen.
- (19) Jeg tilføyer at om ansvarsgrunnlaget og kravet til årsakssammenheng bygger på fellende straffedom eller er fastsatt i et sivilt søksmål, etter mitt syn ikke er avgjørende. Det sentrale er at det eventuelt belastende faktum allerede er funnet bevist når retten skal ta stilling til kravets omfang. Jeg kan da ikke se at begrunnelsen for å anvende et skjerpet beviskrav i alminnelighet gjør seg gjeldende.
- (20) Hva som eventuelt skal til for å gjøre unntak fra utgangspunktet, har jeg ikke foranledning til å gå nærmere inn på. I alle fall som her, hvor det allerede i straffesaken konkluderes med at de tiltalte har unndratt et betydelig beløp, er det ingen grunn til å benytte et skjerpet beviskrav.
- (21) Lagmannsretten la, som nevnt, til grunn et skjerpet beviskrav også ved avgjørelsen av omfanget av det erstatningsrettslige kravet. Etter den rettsoppfatning jeg har gitt uttrykk for, er dette ikke riktig.
- (22) Lagmannsrettens dom hva gjelder idømmelsen av erstatning for A og B, må da oppheves.
- (23) Jeg stemmer for denne

D O M :

- (24) Lagmannsrettens dom, domsslutningen punkt 6 og punkt 9, oppheves.
- (25) Dommer **Noer:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (26) Kst. dommer **Sverdrup:** Likeså.
- (27) Dommer **Kallerud:** Likeså.
- (28) Dommer **Tønder:** Likeså.
- (29) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Lagmannsrettens dom, domsslutningen punkt 6 og punkt 9, oppheves.

Riktig utskrift bekrefte: